

С.М. Симоненко, І.В. Нападівська (Одеса)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ МОДЕЛІ ПОВЕДІНКИ У ХЛОПЧИКІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗА ДОПОМОГОЮ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ КАЗОК

Актуальність дослідження та формування гендерної самоідентифікації особистості в молоді та дітей шкільного віку пов'язана зі складністю соціальних, політичних та економічних обставин у суспільстві, коли гендерні ролі, що були традиційними для нашого суспільства, здебільшого зламани. Жінки вимушені виконувати споконвічно чоловічі ролі, коли відповідальність за благополуччя сім'ї бере на себе дружина, мати. З об'єктивних причин, через проблеми сімейних відносин, більшість дітей виховуються у неповних родин, або просто не мають достойного прикладу для наслідування в чоловічому обличчі. Через те, що чоловіки все частіше проявляють не властиві їм фемінні якості, процес самоідентифікації хлопчиків стає все більш складним. Погіршують цю ситуацію також нав'язані засобами масмедіа модні збочення. Тому дуже важливим для формування гендерних ролей у дітей використання правильних моделей поведінки ще змалку. Для реалізації цієї мети, ще з давніх-давен народ використовував казки, в яких у метафоричній формі були викладені основні правила життя, моральні цінності народу, моделі поведінки, яких слід прагнути та дії, які засуджувались суспільством. Особливість цього жанру полягає в тому, що він виховує, не нав'язуючи порад. Казка не втрачає своєї актуальності і по нині. Особливо зважаючи на те, що в народній творчості описано дух українського народу, його життєвий досвід, філософію.

Проблемою гендеру в науковій літературі займалися такі науковці, як Н.І. Абукикірова, Ш. Берн, А. Вейтнок, П.П. Горностаї, В.О. Кудін, Л.В. Попова, О. Руднев та багато інших.

Розгляду казки в гендерному контексті присвячено роботи В.М. Бондаровської, А. Мальникової, Н.П. Шевченко, А. Мішель.

Вплив казки на свідомість людей, а особливо її виховний вплив цікавить науковців. Але, не зважаючи на велику кількість праць з цього питання, проблема ще й досі не достатньо вивчена і актуальна.

З цього і випливає мета нашого дослідження - дослідження гендерної та статево-рольової ідентифікації хлопчиків молодшого шкільного віку, а також формування засобом української народної казки гендерних моделей поведінки хлопчиків молодшого шкільного віку.

Початок шкільного навчання знаменує собою зміну способу життя дитини. Це принципово нова соціальна ситуація розвитку особистості. Перехід до шкільного життя пов'язаний зі зміною провідної

діяльності - з ігрової на навчальну. Дитина починає усвідомлювати, що вона виконує суспільно важливу діяльність - вчитися - і значущість цієї діяльності оцінюють інші люди.

Отже, діти молодшого шкільного віку спершу надають перевагу навчанню як суспільно-корисній діяльності взагалі, потім їх приваблюють окремі види навчальної роботи (читання, письмо, малювання), пізніше вони починають самостійно перетворювати конкретно-практичні завдання на навчально-теоретичні, цікавлячись внутрішнім змістом навчальної діяльності.

На розвиток особистості молодшого школяра впливають й інші види діяльності. Його інтерес, наприклад, до різних видів художньої діяльності (малювання, заняття музикою, ліплення, виготовлення аплікацій, художнього мовлення) зумовлений не тільки доступністю і привабливістю цих занять, а й віковими особливостями дітей.

Одним з найулюбленіших видів художньо-мовленнєвої діяльності учнів є розповідь (за картиною, іграшками, словесним зразком). Особливо охоче вони вигадують історії, казки. Із задоволенням діти початкових класів займаються музичною діяльністю. Не менше люблять вони малювати, виражаючи в малюнках своє емоційне ставлення до світу.

Зі вступом дитини до школи її самосвідомість набуває нового рівня, проявляється як внутрішня позиція. Учень починає самовизначатись як суб'єкт навчальної діяльності, у нього формується *Я-образ* - результат усвідомлення глибинної суті людини, що дає змогу відрізнити себе від інших людей (такої, яка успішно або не успішно навчається, яку хвалять чи карають, з якою хочуть або не хочуть товаришувати). У молодшому шкільному віці значно розширюється сфера соціальних контактів дитини, що неминуче впливає на її первинну *Я-концепцію* - сукупність настанов щодо себе.

У процесі формування в учнів початкових класів правильного самоусвідомлення важливо враховувати, що найкраще діти пізнають себе в діяльності, яку виконують. На гендерний розвиток та гендерну самореалізацію істотно впливають власні гендерні стереотипи та цінності батьків, їхні життєві сценарії, характер стосунків у подружжі та між батьками й дітьми. З усіх сфер соціального життя людини сім'я є такою соціальною інституцією, в якій сутність гендерних стосунків проявляється найбільше. Від того, яка система гендерних стосунків

склалася в сім'ї, які гендерні стереотипи панують у системі її уявлень про чоловічу та жіночу сутність, залежить формування гендерних ролей дітей, розвиток їхньої гендерної ідентичності [1; 2].

Якщо досвід батьківських гендерних ролей обмежений чи недостатній (наприклад, у неповній сім'ї, чи коли дитина виховується без батьків), це призводить до прогалин у гендерному розвитку особистості дитини. Такі діти часто не отримують повноцінного досвіду міжособистісних стосунків, що може позначитись на формуванні гендерних ролей та гендерної ідентичності, спричинити проблеми при створенні в майбутньому власної сім'ї та у вихованні дітей. З іншого боку, навіть у повних сім'ях є багато проблем, які негативно позначаються на гендерній соціалізації дітей.

Сімейні традиції втілюються в такій формі групової свідомості, як *сімейні міфи*, що є метафоричною формою вираження сімейних стереотипів. Мало того, родина - це саме та соціальна інституція, що є носієм суспільних гендерних стереотипів, які матеріалізуються у формі сімейного міфу [2].

У кожному міфі є частка істини. Вони ніколи не є цілком безглуздими. От чому так хочеться в них вірити. Проте міф часто відіграє негативну роль, оскільки містить забобони, тобто спотворене, обмежене, часто абсолютизоване відбиття дійсності, а також є джерелом сімейних проблем. Часто члени родини замість розв'язання сімейної проблеми всіма силами прагнуть підтримувати той чи інший міф. Один із найпоширеніших сімейних міфів стосується розподілу обов'язків у сім'ї, згідно з яким усе домашнє господарство повинна вести жінка. Він фактично закріплює гендерну нерівність, що веде свою традицію ще від патріархальної сім'ї.

Проте, не слід гадати, що існує лише одна модель гендерної нерівності, яка полягає в домінуванні чоловіка і підкореній позиції жінки. Існує й інша модель, зовні протилежна, але по суті подібна до першої. Протидіючи гендерній нерівності, що втілилася в моделі "сильний чоловік - слабка жінка", жінка обирає іншу рольову позицію - "сильної", не усвідомлюючи, що ця позиція може бути стійкою лише в компліментарній парі "сильна жінка - слабкий чоловік" [2].

Існує й інша сторона проблеми, коли авторитарна "сильна" жінка в боротьбі за владу з власним чоловіком отримує "піррову" перемогу, заганяє чоловіка "під каблук", а потім сама пожинає плоди того, що є дружиною "підкаблучника". Є родини, які страждають від деспотії жінки, хоча вони рідко потрапляють під увагу гендерних досліджень. Такі ситуації описані в літературі всіх народів (зокрема й в українській), фольклорі та дитячих казках, які пронизані історіями про злих мачух,

матерів та бабів. Одним з характерних прикладів є казка про Попелюшку. Одним із небезпечних наслідків авторитарного жіночого виховання є те, що, як відомо, серед чоловіків, котрі скоїли сексуальні злочини (особливо серійні, з маніакальним компонентом), є чимало таких, які в дитинстві потерпали від знуцання (у тому числі й фізичного) жорстокої й авторитарної матері. Ці приклади наголошують, що жертвами гендерної нерівності є не лише одні жінки, так само як не лише ті, хто опиняється в підкореній позиції. Від них суперечностей страждають усі, хоч далеко не всі це усвідомлюють, оскільки жодна позиція авторитарних відносин не має нічого спільного з дійсною свободою, незалежністю від сценаріїв, автономією та справжньою гендерною самореалізацією [1; 2].

Крім сім'ї на особливості гендерної соціалізації впливають багато інших офіційних та неформальних інституцій. Фактично всі соціальні групи та відносини, в яких знаходиться людина, дають особистісний досвід, який так чи інакше впливає на її гендерну ідентичність. Велике значення для гендерного розвитку має система громадського виховання, передусім - школа. Залежно від того, які цінності прищеплює школа молодому поколінню, формуються ті чи інші гендерні ролі, гендерні сценарії чи інші моделі гендерної поведінки чи стосунків статей. Безліч проблем, від яких потерпає сучасна школа, не можуть не позначитись на гендерному розвитку учнів.

Потрібна система заходів для їх розв'язання: розвиток гендерної освіти, підвищення гендерно-рольової компетентності жінок і чоловіків тощо. Крім гендерно-рольового конфлікту, який так чи інакше наявний у всіх інших формах гендерно-рольових дисгармоній, є багато психологічних проблем, пов'язаних з труднощами та порушеннями гендерного розвитку людини. Серед різних видів гендерно-рольових дисгармоній, слід назвати гендерно-рольовий інфантилізм та гендерно-рольову недостатність.

Рольові девіації можна проілюструвати прикладами так званої інверсії статей та гендерних ролей, тобто зміною компонентів чоловічих та жіночих ролей на протилежні, заміна одних іншими - повною (транссексуалізм) і частковою (гомосексуалізм і трансвестизм). Гомосексуалізм вважається одним з найпоширеніших випадків таких девіацій.

Смисли та умовності розуміння та ідентичності статей проявляються в культурах усіх народів, включені практично в усі прояви впливів національної культури на формування особистості як на рівні сім'ї, так і на рівні суспільства.

Одним з найважливіших елементів соціальної культури народу є казка, яка, з одного боку, є носієм

гендерних стереотипів конкретного народу, а з іншого, є основою для формування свідомості дитини.

Казка з усією своєю інтернаціональністю та повторюваністю в багатьох народів Європи та світу, все ж таки є суто інтимним, неповторним для кожного народу продуктом його творчості. Один з найвизначніших дослідників казки В.Я.Пропп приймає це, зазначаючи, що "кожний народ має свої національні казки, свої сюжети" та "навіть за умови спільності сюжету кожний народ створює національні його форми" [5].

У народній казці відбиваються ті соціально-психологічні стереотипи, які впливають на самоідентифікацію особистості через засвоєння цих стереотипів та їх реалізацію у своєму власному соціальному житті, зокрема на рівні сімейних стосунків. Особливу роль у формуванні особистості за допомогою казки відіграють гендерні стереотипи, що закладені в новелістичних народних казках [3].

Типовими сюжетними лініями для українських казок є такі, в яких події розгортаються саме в сім'ї, задіяні особи обох статей. Події розгортаються в сільській місцевості. Головним героєм як української народної казки виступає чоловік. Він може змальовуватися селянином - трударем (східноукраїнська традиція), лісорубом (західноукраїнська традиція) чи купцем (російська традиція), але завжди поряд з ним виступає жінка, самостійність та активність якої можуть бути різними.

Так, для української казки є характерним, що дружина селянина майже не поступається в активності своєму чоловікові. Вона порастає разом з чоловіком на їхньому клаптику землі. Цікавим елементом є місце землі у родині. Якою би бідною не була родина, як би скрутно вона не жила, а в сім'ї завжди є своє поле. Це є відображенням основних соціальних тенденцій життя людини в Україні - наявності власності на землю. Буває, що в героїв казки немає, чим засіяти цю землю, чи вони сіють лише 3 зернини (казка "Дарунки з трьох зернин"[3], соняшники, інші рослини, займають у сусідів, у заможного брата, але землю вони мають завжди. У цій цікавій деталі, до якої ми будемо ще і ще раз повертатися, народ кодує свій генетичний зв'язок з матінкою-землею. Разом з працею на полі жінка виконує ще багато хатньої роботи.

Важливим є те, що в українській казці жінка обов'язково є вірною супутницею чоловіка по життєвих негараздах та щасливих перипетіях. Казка стверджує могутність та силу повної сім'ї на життєвому шляху, підкреслює її непереборність. Ані фізичні вади, ані відсутність мудрості (казка "Мудра дівчина"[3], ані бідність (казка "Про Долю"[4] не шкодять чоловікові одружитися. Навпаки, у ряді казок

подається інформація, що будучи бідним і обіцяючи молодій лише захист та своє кохання, чоловік набував достатку з розумною жінкою.

Окремою є категорія українських казок, в яких чоловік живе один. Цікаво що причина самотності чоловіка подається лише єдина. Він втратив дружину під час пологів. Так до кінця днів він і залишається з дітьми сам ("Три сини" [3], "Названий батько"[4]. Варіант холостяцького існування просто відсутній. Відразу впадає в очі відсутність агресії в діях когонебудь з героїв українських соціально-побутових казок. У найбіднішій сім'ї, як би скрутно не жилося, просто відсутні сварки. Гімном взаєморозуміння між чоловіком і жінкою є казка "Калиточка"[4], в якій чоловік іде на ринок міняти волів на коня та воза, аби самостійно хазяйнувати і їздити до церкви чи до родичів.

Все згадане вище стосується жінки-дружини селянина-бідняка. Але в українських казках, надзвичайно часто зустрічаються і дружини заможних селян, проте доля її вже зовсім інша. Образ цієї жінки є блідим і переважно згадується як факт. Вона не має дійової активності, це статична фігура. Відсутні діалоги багатого селянина та його дружини, на відміну від колоритних діалогів у бідній сім'ї, сумних чи веселих, мудрих чи жартівливих, але завжди живих та змістовних, багатий чоловік ніколи не радиться з дружиною, так як це робить його бідний брат. Але він її і не б'є, і не принижує. Подібна агресивна поведінка чоловіка відсутня. Просто він ставиться до неї як до додатку, до матері своїх дітей, але не більше.

Таким чином, для української казки є характерними повага до праці, до мудрості, до рівноваги, до партнерства і не є притаманним для чоловіка знуцання, приниження та фізичне насильство щодо дружини.

Метою емпіричного дослідження було вивчення та формування гендерної ідентифікації молодших школярів.

Робота проводилася на базі ЗОШ м. Одеси. У ході роботи ми виокремили вибірку досліджуваних - 50 хлопчиків, віком 6-10 років.

Робота проходила у 2 етапи. Перший етап - підготовчий. На даному етапі ми зібрали загальні відомості про учнів, використавши такі методи, як: метод прямого спостереження; бесіди з учителями і батьками досліджуваних; метод експертних оцінок. На другому етапі були використані методи: метод експерименту; метод опитування; метод ділової гри; моделювання ситуації та інше.

Використовуючи методи прямого спостереження, зібрали інформацію про досліджуваних за допомогою вчителів, однокласників та батьків дітей. На даному етапі нас цікавили особисті дані дітей: чи є серед хлопчиків

такі, що виховуються в неповних, неблагополучних сім'ях, хто з батьків має позицію лідера в родині, як проявляє себе хлопчик у родині, на уроках, у діяльності, іграх, як проводиться з однокласниками, як ставиться до дівчат.

Опитування показало, що в усіх цих хлопців, які зацікавили нас з точки зору проблеми в особистісному розвитку – є проблеми в сімейному вихованні. Також, було виділено аспект провідної позиції матері. У більшості хлопчиків – надмірно сильний авторитет матері, авторитарні стосунки в родині, батько не авторитетний, або взагалі не приймає участі у вихованому процесі.

На другому етапі дослідження була проведена безпосередня робота з дітьми. За допомогою методу експерименту, ділових ігор, проблемних ситуацій ми намагалися виявити дітей з проблемами гендерно-рольової соціалізації та ідентифікації. Проведена діагностика показала, що у хлопчиків наявні проблеми в родинних стосунках, у більшості – з батьком.

Крім цього, аналіз малюнків показав, що в досліджуваних спостерігаються проблеми з гендерною ідентифікацією (10 хлопчиків), а в 5 з досліджуваних - показники, притаманні лише дівчаткам при малюванні – надмірна увага до зображення власного обличчя, ідентифікація себе з матір'ю.

Для обстеження дітей ми розробили спеціальний опитувальник «Казкові персонажі», який допоміг виявити тенденції дітей що до спрямованості на чоловічу (мускулінна) чи жіночу (фемінну) модель поведінки, а також дозволили вивити прояви інфантилізму, прояви усвідомлення себе, як представника чоловічої, сильної статі, захисника, позитивну особу. Під час опитування питання задаються не в прямій формі, а опосередковано через ставлення до казкових персонажів.

Аналіз показав, що в більшості хлопчиків, які увійшли до вибірки, переважає низька самооцінка - на питання «Хто з казкових героїв не досяг би успіху в наш час», вони назвали кандидатури своїх персонажів. Було виявлено, що 26% дітей, в яких була виявлена інфантильність, плаксивість, замкненість та відсутність ініціативи обрали для самохарактеристики образ Малюка з казки «Пригоди Карлсона» - пасивного, мало ініціативного, мрійливого хлопчика, або (також 26% дітей вибірки) з П'ятачком - персонажем пригод Вінні Пуха - також мало активним другом Вінні Пуха, який не має власної думки, всюди слідує за активним товаришем - керівником. 14% дітей, що були охарактеризовані як не самостійні, пасивні, інфантильні обрали образ П'єро - невдахи, якого не поважають довколишні, пасивного виконавця волі сильної, владної та авторитарної жінки Мальвіни. Ще 14% опитаних

обрали героя народної казки Колобка - неслухняного творіння, якого обдурила сильна та підступна лисиця і з'їла. 6 % виборів отримали Буратіно - неслухняний хлопчик, якого зваблюють принади вільного життя без школи та уроків, бажання розважатись - він був обраний плаксивим, легко збудливим, не товариським хлопчиком. Крім нього, 6 % виборів отримав Кай - персонаж казки «Снігова Королева» - хороший, добрий хлопчик, який підпав під вплив Снігової Королеви, яка привабила його своєю таємничістю, стриманістю, силою характеру, холодом та не схожістю на своїх добрих, позитивних бабусю та сестру. Цей персонаж обрав інфантильний, плаксивий хлопчик. Найбільш цікавим є вибір образу Карабаса-Барабаса – негативного персонажа, який характеризується як зажерлива та ласа до грошей і влади особистість - інфантильний, плаксивим, владистим, підступним хлопчиком.

Негативне явище, що було простежене під час обробки результатів опитування був низький рівень домагань дітей та відсутність позитивного ставлення до обраних персонажів. На думку дітей, персонажі що їх уособлюють, не можуть бути успішними в реальному житті.

До діагностичної частини дослідження також увійшли: метод ділової гри та моделювання ситуації. Використання цих методів допомогли нам виявити хлопчиків зі складностями у особистісному розвитку, самоідентифікації. У ході ділової гри дітям пропонувалося знайти вихід з проблемної ситуації, обравши правильний варіант відповіді. Метод моделювання ситуації також сприяв саморозкриттю проблем хлопчиків, які мали поставити себе на місце улюбленого казкового персонажа та обрати дії, які той має робити, на його думку.

Діагностування дітей за цим критерієм допомогло виявити тенденції хлопчиків до інфантильної, слабкої позиції. Це може бути пояснено провідною позицією жінки-матері в родині досліджуваних хлопчиків. На нашу думку, причина недостатньої самостійності, наявності притаманної дівчатам моделі поведінки, проявлення слабкості, безпомічності криється в гіперконтролі над дітьми.

Завдання для ділової гри були запропоновані наступні: 1) "Тобі треба прийняти важливе рішення, Що ти зробиш?" 2) "Казковому народові загрожує небезпека. Хто може їм допомогти?" 3) "Хто, на твою думку, має звільнити Кая з полону Снігової королеви?" 4) "Хто найкраще зможе захистити хлопчика від небезпеки?" 5) "З ким ти порадишся, якщо у тебе виникнуть труднощі?"

Аналізуючи дані опитування, можна констатувати надмірно сильну прив'язаність до матері, несамостійність у прийнятті рішень. Це підтверджують відповіді, дані на запитання. Хлопчики не самостійні,

покладають усі сподівання на авторитет матері, яка може вирішити всі їхні труднощі. Для досліджуваних не притаманна суто чоловіча, сильна позиція в поведінці.

Метод моделювання показав наступні результати: у дітей переважають негативні продовження історії, тобто головні герої або помирають, або втікають від поставленої задачі. Єдиним варіантом вирішення проблеми є поява чарівниці, доброї феї, яка рятує, робить усю роботу замість головного героя.

Таким чином, після проведення дослідження, нами були виявлені наступні тенденції:

У відібраній нами групі хлопчиків спостерігається низька самооцінка, проблеми з гендерною, статево-рольовою ідентифікацією, інфантилізм, плаксивість, невміння спілкуватися з навколишніми, 20% – агресивність до інших.

Дослідження виявило низький рівень задоволеності власним місцем у соціумі. Також у дітей спостерігається конфліктні ситуації в родині, у більшості пов'язані з батьком. Діагностування цих дітей виявило, що у 73% досліджуваних хлопчиків, що виховуються в родині з авторитарним типом виховання матір'ю, високі показники тривожності, у 99% наявні родинні конфлікти, почуття неповноцінності в родині відчуває 87 % дітей, присутні показники ворожості в родині в 94 %. У 33 % дітей присутній показник фемінності, проблеми з гендерною та статево-рольовою ідентифікацією виявлені в 66%, що дозволяє констатувати негативний вплив відсутності авторитетного чоловіка в родині.

Також у ході опитування було виявлено низький рівень знань українських народних казок, який ми пропонуємо розширити і підвищити в ході проведення тренінгу. В нашому дослідженні було розроблено тренінг, де, базуючись на виховному впливі української народної казки, була застосована система заходів, які б допомогли дітям засвоїти правильні гендерні моделі поведінки та гендерну ідентифікацію хлопчиків молодшого шкільного віку.

Саме на корекцію цих недоліків буде спрямована подальша робота. Тренінг проводився на базі ЗОШ м. Одеси протягом місяця. У цьому заході приймали участь хлопчики, що були відібрані під час діагностування - діти з низькою самооцінкою, малокомунікабельні, з проблемами в сімейних стосунках та складнощами гендерної та статево-рольової ідентифікації. Під час тренінгу було розроблено 10 корекційних занять, спрямованих на позитивний розвиток хлопчиків та самоусвідомлення себе, як представників сильної, чоловічої статі. Тривалість кожного заняття - 45 хвилин. Робота проводиться після уроків, на базі групи подовженого дня, тричі на тиждень.

Метою тренінгу було знайомство дітей зі скарбами української народної творчості та позитивними моделями чоловічої поведінки; сприяти засвоєнню правильної гендерної та статево-рольової ідентифікації, зниженню конфліктності, розвивати мужність, відповідальність, навчати правил взаємодії з навколишніми, розвивати любов і повагу до протилежної статі та членів родини.

Корекційна частина нашої роботи була спрямована на корекцію гендерних та поведінкових порушень у розвитку дітей. Для виховання правильної гендерної поведінки та правильного, адекватного гендерного самоусвідомлення ми використали невичерпний досвід української народної казки, бо саме в казках викладено основні моральні засади, зображено образи найкращих прикладів для наслідування - героїв чоловічої статі, що уособлюють у собі мудрість та досвід українського народу. Нами були використані такі казки, як «Івасик-Телесик», «Грицько Перчик», «Про легеня, що повернув людям сонце, місяць і зорі», «Про бідного чоловіка і воронячого царя», «Про мудрого хлопця Іванка», відеозапис казки «Злидні». Крім казок, у тренінгу проводилися ігри, засновані на роботі з казками, що сприяли покращенню самооцінки та згуртуванню дитячого колективу.

Результати тренінгу було перевірено за допомогою методу моделювання ситуації. Дітям пропонувалося ще раз продовжити історії, які їм було запропоновано на діагностувальному етапі дослідження. Було виявлено позитивну динаміку. Позитивна динаміка полягає в тому, що діти стали більш самостійними у вирішенні проблемних ситуацій, вони вже не потребували допомоги матері, не уникали проблем, а вирішували її як справжні чоловіки. Діти з цікавістю прийняли пропозицію до взаємодії. Вони проявили велику цікавість до українських казок, які були розглянуті під час тренінгу. З великим ентузіазмом виконували завдання, що вимагали колективної взаємодії та самовиявлення.

Тренінг також допоміг підвищити самооцінку хлопчиків, поглянути на довколишніх з іншого боку. Як виявилось, більшість дітей просто не знали, як правильно треба поводитися, як контактувати з іншими людьми, як проявляти свої емоції по відношенню до інших.

Система заходів дозволила дітям проявитися, показати себе як особистість. Хлопчики дізналися про себе багато нового, повірили у власні сили. Головне, що вони засвоїли - сила - не основний метод досягнення результату. Для того, щоб бути успішним, не головне бути сильним фізично, достатньо навчитись взаємодіяти з довколишніми, уміти домовлятися.

Позитивний вплив тренінгової програми можна констатувати беззаперечно, зважаючи на позитивні зміни, що проходили в поведінці дітей. Якщо

спочатку хлопчики ставились вороже один до одного, не вміли поводитись в групі, були замкненні, то вже з першого заняття лід почав танути, діти відчували інтерес одне до одного.

Звичайно, такі короткі строки не можуть вирішити всіх проблем, але проведення заходу допомогло поліпшити також і ставлення до батька та інших чоловіків. Через недостатню повагу до особистості свого батька та відсутності позитивних прикладів чоловічої статі, у дітей відбулася часткова відмова примислювати себе самого до чоловічої статі. Розгляд інших, позитивних моделей гендерної поведінки сприяли зміні цих тенденцій на більш

позитивні. Ці позитивні тенденції було підтверджено проведеним на десятому занятті моделюванням ситуації. Хлопчикам пропонувалось продовжити казку. Зважаючи на результати, отримані на етапі діагностування та порівнюючи ці результати, відмічається підвищення рівня самостійності в прийнятті рішення. Діти підішли до того етапу, щоб самостійно вирішувати свої проблеми, не лякаючись їх та не вдаючись по допомогу до матері.

Перспективним у подальшій розробці поставленої проблеми ми бачимо розширення дослідницької вибірки та самого дослідження, задля формування гендерних ролей у дівчат.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берн Ш. Гендерная психология. – СПб: Еврознак, 2001. – 320 с.

2. Горностай П.П. Ресурси женственности и мужественности//Журнал практического психолога. – 2003, – №6. – С. 51-55.

3. Дунаевська Л.Ф. Українська народна проза

(легенда, казка). Еволюція епічних традицій. – К., 1997.

4. Золоті українські казки./ Ред-уклад. Л.М. Безусенко. – Д.: "Видавництво Сталкер", 2004. – 304 с.

5. Пропн В.Я. Исторические корни волшебной сказки (2-е издание). – М., 1986. – 385 с.

Подано до редакції 27.05.08

РЕЗЮМЕ

В статье раскрываются результаты исследования гендерной самоидентификации у мальчиков младшего школьного возраста, а также

формирования у них гендерной модели поведения с помощью народной украинской сказки.

SUMMARY

The article demonstrates some results of research on gender self-identification of juniour schoolboys,

formation of their gender behavioural model via Ukrainian folk tale.